

(10)
**BAZAR İQTİSADİYYATI ŞƏRAİTİNDƏ İNFLYASIYANIN FORMALARI
VƏ ONUN TƏYİN EDİLMƏSİ YOLLARI**
Nüsrət MƏLİKOV RƏHİM OĞLU⁸⁹

İnflyasiya - pul tədavülü kanallarının alıcılıq qabiliyyəti getdikcə aşağı düşən kağız pullarla dolması, təbii təzahür forması isə qiymətlərin artımıdır. İnflyasiyanın ilkin əlamətləri pulların geniş yayılması ilə təzahür etməyə başlamışdır. İnflyasion proseslər, adətən pul kütləsinin dövriyyədə kəskin artımı müşayiət edildikdə özünü daha qabarıq göstərir. İnflyasiyanın neqativ sosial və iqtisadi nəticələri müxtəlif ölkələrin rəhbərlərini məcbur edir ki, müəyyən edilmiş iqtisadi siyasəti həyata keçirsinlər. Dövlət tərəfindən həmişə pul kütləsinin tənzimlənməsinə diqqət yetirilmişdir. İnflyasiyanın idarəetmə amilləri birtərəfli deyil, öz nəticələrinə görə ziddirlər. Belə siyasət çox dar parametrlə ölçülür. Bir tərəfdən infilyasiya spiralının açılmasının qarşısının almaq, digər tərəfdən təsərrüfatın stimulumu artırmaq, bazarı lazımı əmtəə ilə təmin etmək üçün şərait yaratmaq tələb olunur.

İnflyasiya monetar və yaxud struktur xarakter daşıya bilər. İnflyasiyanı dövlət büdcəsinin defisiti və mal göndərənlərlə istehsalçıların inhisarları stimullaşdırır. Ona görə də inflyasiya prosesi ilə mübarizə metodları adətən kompleks xarakter daşıyır.

İnflyasiyanın yaratdığı problem və onunla mübarizə alətlərindən biri olan pul siyasətinin tətbiqi birtərəfli və təhlükəlidir. Belə ki, inflyasiya probleminin həlli sistemli yanaşma tələb edir. İnflyasiya yaradan amillər xarakterinə görə monetar, yəni ənənəvi və şok yaradan qeyri-monetar amillərə bölünür. Dünya təcrübəsi göstərir ki, bazar iqtisadiyyatına malik olan inkişaf etmiş dövlətlərdə infilyasiya proseslərinin fəallaşmasında monetar amillərin, inkişaf etməkdə olan dövlətlərdə isə qeyri-monetar amillərin rolu yüksək olur. Azərbaycanın da inkişaf etməkdə olan ölkə olduğunu nəzərə alsaq, onda yaxın və orta müddətli dövrdə antiinfilyasiya nöqtəyi nəzərindən tənzimlənmə siyasətinin aparıcı xəttinin qeyri-monetar amillər üzərində qurulması vacibdir. Lakin, bu heç də monetar sahənin antiinfilyasiya istiqamətində nəzərdə tutulan tənzimlənmə predmetindən kənar qalmasına gətirib çıxarmamalıdır.

Monetaristlərin fikrinə görə, inflyasiya sırf pul fenomenidir və dövlətin iqtisadi sferaya düşünlülməmiş müdaxiləsinin nəticəsində meydana gəlir. Monetaristlərə görə, məcmu təklifin artırılması əlavə dövlət investisiyaları ilə stimullaşdırılmamalıdır. Monetaristlər bu zaman özəlləşdirmə, pul kütləsinin kəskin məhdudlaşdırılması, sosial proqramların ixtisarı hesabına büdcənin balansaşdırılması, sahibkarlığın vergi stimullaşdırılması kimi vasitələrdən istifadə etməyi məsləhət görürlər. Bunlara paralel olaraq, monetaristlər, eyni zamanda məcmu tələbi ixtisar etməyi, əmək haqlarını dondurmağı, ayrı-ayrı əhali təbəqələrinə təyin edilmiş güzəştləri və transfert ödəmələri azaltmağı təklif edirlər.

Keynsçilərdən fərqli olaraq monetaristlər ucuz deyil, daha bahalı kreditlər təklif edirlər. Buna görə də zəif müəssisələr üçün kredit almaq əlçatmaz olur və onlar müflisləşirlər. Güclü müəssisələri isə aşağı vergi dərəcələri ilə həvəslən-dirmək təklif edilir. Aydındır ki, bu təkliflərin tətbiqi əhalinin əsas hissəsinin maddi rifahına pis təsir göstərəcəkdir. Tələbin azalması istehsalın kəskin tənəzzülünü stimullaşdırır bilər, işsizliyin səviyyəsi isə yüksəlir.

İngilis iqtisadçısı A.Fillips demək olar ki, müəyyən bir dövr ərzində işsizlik səviyyəsi ilə əmək haqqı arasında qarşılıqlı əlaqəni təhlil edərək belə bir qənaətə gəlmişdir ki, işsizliyin

⁸⁹ Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Bakı şəhər Az 1001, İstiqlaliyyət küçəsi 6, Nusretmelikov@hotmail.com

elə bir səviyyəsi (6-7%) mövcuddur ki, bu zaman əmək haqqının səviyyəsi sabit qalır. İşsizliyin səviyyəsinin həmin həddən aşağı düşməsi əmək haqqının və qiymətlərin tez bir zamanda artması ilə nəticələnir. Yaxud əksinə, işsizlik artdığı zaman əmək haqqının artımı zəifləyir. Yəni işsizliyin daha yüksək səviyyəsinə nisbətən aşağı səviyyəli inflyasiya uyğun gəlir. Bunlar arasında qeyri-xətti əlaqə mövcuddur. Belə ki, işsizliyin azaldılması və getdikcə onun səviyyəsinin aşağı düşməsi baş verdikdə inflyasiyanın səviyyəsi daha yüksək tempə yüksəlir. Inflyasiyanın neqativ sosial və iqtisadi nəticələri müxtəlif ölkələrin rəhbərlərini məcbur edir ki, müəyyən edilmiş iqtisadi siyasəti həyata keçirsinlər. Dövlət tərəfindən həmişə pul kütləsinin tənzimlənməsinə diqqət yetirilmişdir. Inflyasiyanın idarəetmə amilləri birtərəfli deyil, öz nəticələrinə görə ziddirlər. Belə siyasət çox dar parametrlə ölçülür. Bir tərəfdən inflyasiya spiralinin açılmasının qarşısının almaq, digər tərəfdən təsərrüfatın stimulu artırmaq, bazarı lazımı əmtəə ilə təmin etmək üçün şərait yaratmaq tələb olunur. Inflyasiyanı idarə etmək kompleks amillər tələb edir, qiymət artımını gəlirlə stabilləşdirmək lazımdır.

Qərb ölkələrində istifadə olunan bu prosesin idarəetmə aləti inflyasiyanın xarakter və səviyyəsindən, təsərrüfat xüsusiyyətindən, təsərrüfat mexanizminin spesifikasından asılı olaraq fərqlənir. Sənayecə inkişaf etmiş ölkələrdə (xüsusən ABŞ və əksər qərb ölkələrində) inflyasiyanın artım tempini çox dar ölçüdə saxlamaq mümkün olur. Bəzi ölkələrdə dövlətin və mərkəzi bankın düzgün iqtisadi siyasəti nəticəsində inflyasiyanın aşağı düşməsinə misallarla göstərək. Məsələn: 1997-ci ilin mayında Çex Respublikasının mərkəzi bankı çox dar çərçivəli siyasət apardı. Daxili tələbatı azaldaraq məhsulun artımını və qiymətini azaldı. Son illərdə Çex Respublikasında inflyasiyanın əsas mənbəyi əmək məhsuldarlığını qabaqlayan əmək haqqının sürətlə artması idi. 1998-ci ildə idxal olunan mal və məhsulların qiymətinin aşağı salınması tələbatın gücünü zəiflətdi. Bundan əlavə ilk üç kvartalda məhsuldarlığın artması (5,4%), ilk dəfə olaraq islahatlardan sonra sənayedə əmək haqqının artması müşahidə olundu. Bunun əksi olaraq Slovakiyalarda 1998-ci ildə əsasən sentyabr seçkidən qabaq əvvəlki kimi büdcə siyasəti iqtisadi artıma doğru istiqamətlənirdi. Inflyasiyanın tempini aşağı salmaq üçün dövlət 1998-ci ildə süni olaraq slovak kronunun qaldırmaq, idxalat məhsulunun qiymətini qaldırmaq və sərt pul-kredit siyasəti həyata keçirdi. Əvvəlki illərə nisbətən Polşada inflyasiyanın sürəti 9,5%, Macarıstanda 14%-ə düşmüşdü. Hər iki ölkədə qiymət dinamikasına təsir göstərən yaxın pul-kredit siyasəti və büdcə intizamı vardır. Əksər keçid iqtisadiyyatı şəraitində olan ölkələrindən fərqli olaraq Polşa və Macarıstan inflyasiyanın sürətinin azaldılmasında nə tələbi, nə istehsalı azaltmadı və nədə ki, gələcəkdə əmək bazarında heç bir pisləşmə olmadı.

Inflyasiyanın səviyyəsini müəyyən etmək üçün onun ölçülməsi, miqdarca qiymətləndirilməsi vacibdir. Inflyasiyanın ölçülməsi və ortaya çıxarılan rəqəm iqtisadiyyatın ümumi mənzərəsini əks etdirir. Inflyasiyanın mövcudluğunu və səviyyəsini bir sıra üsullarla ölçürlər. ÜDM-un deflyatoru, istehlakçı və istehsalçı qiymətləri indeksi ən çox istifadə olunur.

ÜDM-un deflyatoru ölçmək üçün nominal ÜDM-u real ÜDM-a bölmək və nəticəni 100 ə vurmaq lazımdır. Nominal və real ÜDM nədir və necə ölçülür? Nominal ÜDM mövcud məhsul və xidmətlərin istehsalının bugünkü qiymətlərlə ölçülməsidir. Real ÜDM isə məhsul və xidmətlərin istehsalının sabit qiymətlə ölçülməsidir.

Büdcə gəlirləri ilə inflyasiya və istehsal arasında kəmiyyət əlaqələrinin tədqiq edilməsi üçün aşağıdakı bir-biri ilə daha sıx bağlılığı olan məsələlərin nəzəri cəhətdən araşdırılması məqsədmüvafiqdir:

- İnflyasiyanın formalaşmasında monetar və qeyri-monetar amillər.
- İnflyasiyanın istehlak səbətinə uyğun bölgüsünün tədqiqi.
- İstehlak qiymətlərinin inflyasiyaya təsirinin qiymətləndirilməsi.
- İnflyasiya dövründə dövlətin pul siyasəti.
- Dövlət nəzarətinin inflyasiyaya təsirinin qiymətləndirilməsi.

Dövlət xərclərinin səviyyəsinin yüksəlməsi ilə əlaqədar olaraq milli gəlirin istənilən artımı özünün gələcək ekspansiyasında pul təklifi artmayana qədər, şübhəsiz ki, məhdudlaşdırıcı maneələrlə rastlaşır ki, bu da əvvəl-axır elə bir nöqtəyə çatacaqdır ki, pulun kəmiyyəti artmayana qədər bütün gələcək məsrəflər qeyri-səmərəli olacaqdır. Eyni zamanda, ekspansiyanın fərdi investisiyaların və hökumət xərclərinin artırılması vasitəsilə həyata keçirilməsi də normal hal sayılır. Bu isə öz növbəsində multiplikativ proses vasitəsilə istehlak xərclərinin artımını stimullaşdırır. Fərdi investisiyaların və yaxud hökumət xərclərinin əhəmiyyətli artımı bank sistemindən borclanmanı tələb edəcəkdir və bu halda toplanmış ehtiyatların artımı bank maliyyələşdirilməsi hesabına həyata keçiriləcəkdir. İlk mərhələlərdə hökumət xərclərinin artımı gəlirlər hələ aşağı səviyyədə olduqda belə vergilər və yaxud cəmiyyətdən borclanmalar hesabına maliyyələşdirilə bilməz. Belə bir şəraitdə hökumət bank sistemində müraciət etmək məcburiyyətində qalır.

Əksər hallarda inflyasiyanı mövcud əmtəə kütləsi şəraitində həddindən artıq çox pul kimi şərh edirlər. Lakin inflyasiya daha mürəkkəb bir proses nəticəsində baş verir. Hər şeydən əvvəl inflyasiya qiymətlərin ümumi səviyyəsinin davamlı artımıdır. Əmtəələrin ayrı-ayrı növlərinin qiymətləri daha sürətlə arta bilərlər. Əgər bəzi növ əmtəələrin qiymətlərinin artımı digər əmtəələrin qiymətlərinin aşağı enməsi ilə müşayiət olunarsa, bu, qiymətlərin ümumi səviyyəsinin dəyişilməz qalması ilə nə-ticələnə bilər. Beləliklə, inflyasiya – kifayət qədər uzun müddət ərzində mövcud olmuş əvvəlki normal səviyyəyə nisbətən qiymətlərin səviyyəsinin yüksəlməsini göstərir.

Başqa sözlə desək inflyasiya - pul tədavülü kanallarının alıcılıq qabiliyyəti getdikcə aşağı düşən kağız pullarla dolması, təbii təzahür forması isə qiymətlərin artımıdır. İnflyasiyanın ilkin əlamətləri pulların geniş yayılması ilə təzahür etməyə başlamışdır. İnflyasion proseslər, adətən pul kütləsinin dövriyyədə kəskin artımı müşayiət edildikdə özünü daha qabarıq göstərir.

Bundan əlavə dövlətin əmtəə-pul münasibətləri sferasına müdaxiləsi səviyyəsindən asılı olaraq inflyasiya açıq formada da baş verə bilər. Bu zaman inflyasion proseslər qiymətlərin ümumi səviyyəsinin müvafiq artımı formasında təzahür edir. Gizli formada isə qiymətlər dövlət tərəfindən müəyyənləşdirilir və nisbətən stabil səviyyədə saxlanılır. Belə bir şəraitdə inflyasiya özünü əmtəə qıtlığı və məhsulların keyfiyyətinin aşağı düşməsi formasında göstərir.

Dövlətin inflyasion prosesləri idarə etməsi səviyyəsindən asılı olaraq idarə edilən və idarə olunmayan inflyasiyanı fərqləndirmək lazımdır. Əhatə dairəsindən asılı olaraq isə inflyasiya regional, milli və dünya inflyasiyasına bölünür. Ölkə iqtisadiyyatının qiymətlərin artım tempinə uyğunlaşma səviyyəsindən asılı olaraq balanslaşdırılmış və qeyri-balanslaşdırılmış inflyasiya mövcuddur. Balanslaşdırılmış inflyasiya şəraitində qiymətlər digər makroiqtisadi göstəricilərin dəyişikliklərinə müvafiq olaraq az və stabil surətdə artır. Qeyri-balanslaşdırılmış inflyasiya şəraitində isə iqtisadiyyat dəyişilən şəraitlərə uyğunlaşa bilmir.

Hal-hazırda beynəlxalq aləmdə inflyasiyanın təbiətini və yaranma səbəblərini aydınlaşdırmağa cəhd edən çoxlu nəzəriyyələr mövcuddur. Bunlardan siyasi və iqtisadi nəzəriyyələri xüsusilə qeyd etmək lazımdır. İqtisadi nəzəriyyələr özləri də pul nəzəriyyəsinə və qeyri-pul nəzəriyyəsinə bölünür. Siyasi nəzəriyyələr inflyasiyanın yaranma səbəblərini müharibələr, milliləşdirmə amillərlə əlaqələndirirlər. İnflyasiya mürəkkəb iqtisadi prosesdir

və müxtəlif formalarda özünü biruzə verir. Qeyd etdiyimiz kimi hazırda inflyasiyanın iki tələb və xərc inflyasiyası növlərini fərqləndirmək olar.

Qeyri-pul nəzəriyyələri içərisində biz təklif nəzəriyyəsinə daxil olan xərc inflyasiyası nəzəriyyəsini nəzərdən keçirək.

Sənayecə daha sürətlə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə əmək haqqı istehsal məsrəflərinin əhəmiyyətli hissəsini təşkil edir. Lakin buna baxmayaraq bunu inflyasion prosesin güclənməsinə şərait yaradan əsas amil hesab etmək olmaz. Daha dəqiq desək, əmək haqqı inflyasion proseslərin güclənməsinə dolayısı ilə təsir göstərə bilər. Belə ki, müəssisə və təşkilatlar istehsalı genişləndirdikdə əmək haqqının səviyyəsi də artır ki, bu da öz növbəsində qiymətlərin yüksəlməsinə gətirib çıxarır. Bu zaman inflyasiyanın səviyyəsi yüksəlməyə başlayır, çünki, işçilər öz əmək haqlarının artırılmasını tələb edirlər. Bu vəziyyəti əmək haqqı-qiymətlər arasında zəncirvari əlaqə də adlandırırlar. Belə bir şəraitdə, yəni əmək haqqı sürətlə artmağa başladığında bu prosesi nəzarətdə saxlamaq çox çətin olur və antiinflyasion siyasət cəmiyyətdə yaxşı qarşılanmayan bir tədbirə – əmək haqlarının dondurulmasına da gətirib çıxara bilər.

Dayanıqlı inflyasiyanın yaranmasının ilkin amili kimi məcmu tələbin artması çıxış edir. Bu zaman məcmu tələb iqtisadiyyatın istehsal imkanlarından artıq olur. Məcmu tələbin bu cür artımı ilkin dövrlərdə əmtəə və xidmətlərin satış həcmində artması formasında özünü göstərir. Satışın həcmində artması ilə əlaqədar olaraq müəssisə və təşkilatların ehtiyatları məhdudlaşmağa başlayır. Müəssisə və təşkilatlar belə bir vəziyyətə istehsalın genişləndirilməsi və istehsal proseslərinin sürətləndirilməsinə daha çox diqqət verirlər. Qiymətlər deyil, istehsalın həcmi qısa müddətli dövrlərdə tələbin dəyişilməsinə uyğunlaşdırılır. Bu hal ona görə baş verir ki, əvvəla, müəssisə və təşkilatlar ilk dövrlərdə tələbin artmasının daimi ya müvəqqəti hal olduğunu müəyyən edə bilmirlər. Qiymətlərin yenidən nəzərdən keçirilməsi isə kifayət qədər mürəkkəb bir proses olduğu üçün, qiymətlər adətən, müqavilələr əsasında təyin edilir, üçüncüsü isə istehsalın inhisarçılığı şəraitində qiymətlərin dəyişdirilməsi bazar münasibətləri sisteminin pozulmasına gətirib çıxarır.

İstehsal amillərinə olan tələb ardıcıl olaraq artmaqda davam edərsə, nəticədə onların qiymətlərinin səviyyəsi də yüksəlməyə başlayır. Əməyin və istehsal amillərinin qiymətləri tələbin artmasına daha həssas olduğu üçün istehsal amillərinin qiymətlərinin yüksəlməsi məsrəflərin artmasına səbəb olur ki, bu da öz növbəsində hazır məhsulun qiymətinin artması ilə nəticələnir ki, bu zaman inflyasiya özünü biruzə verməyə başlayır. Tələbin ilkin artması ilə qiymətlərin səviyyəsinin yüksəlməsi arasında bir əlaqə mövcuddur. Bu mərhələ qiymətlərin uyğunlaşdırılması mərhələsi adlanır və bir neçə ay ərzində davam edə bilər. İstehsal amillərinin qiymətləri qalxmağa başlayan kimi digər iki amil də özünü göstərir. Bu vəziyyət hazır məhsulların qiymətlərindən istehsal amillərinə istiqamətlənən əks əlaqədir. Nəticədə isə inflyasion proseslər güclənir və onu nəzarətdə saxlamaq qeyri-mümkün olur.

Antiinflyasiya siyasəti özündə inflyasiyanın azaldılmasına istiqamətlənən dövlət tənzimlənməsi alətlərinin məcmusunu birləşdirir. Hazırda antiinflyasion siyasətin keynsçilik və monetarist istiqaməti formalaşdırılmışdır. Keynsçilik antiinflyasiya siyasətinin mahiyyəti özəl müəssisə və təşkilatlara iri dövlət sifarişlərinin verilməsi vasitəsilə səmərəli tələbin yaradılmasındadır. Multiplikativ effektin təsirindən iqtisadiyyat depressiya vəziyyətindən çıxır, işsizlik azalır. Buna paralel olaraq uzuc kredit üçün də şərait yaranır. Bu tədbirlərin nəticəsində məcmu təklifin həcmi artır, qiymətlərin səviyyəsi enir, inflyasiya isə aşağı düşür. Bu siyasətin nəticəsində büdcə kəsiri artır. Lakin bu kəsiri əlavə pul emissiyası ilə aradan qaldırmaq olmaz. Əks halda inflyasiya yenidən sürətlənə bilər. Bu vəziyyətdə dövlət istiqrazlarından istifadə etmək daha məqsədmüvafiqdir. Onların ödənilməsinə isə sonralar, artıq iqtisadiyyat stabilləşdikdən sonra da başlamaq olar.

Əksər halarda işsizliyin yalnız təbii səviyyəsi uzunmüddətli iqtisadi tarazlıqla uzlaşır. Əlbəttə ki, işsizliyin səviyyəsini real əmək haqqının inflyasion azaldılması yolu ilə təbii səviyyədən aşağı salmaq mümkündür. Bu zaman müəssisə və təşkilatlar az maaşla daha çox işçi işlətmək imkanına malik olacaqlar. Belə bir şəraitdə qısamüddətli zaman intervalında işçilərin qiymət gözləmələri inflyasiyanın həqiqi tempilərindən geri qalacaq və inflyasiya real

Əmək haqqını aşağı salacaqdır. Lakin bu vəziyyət uzun müddət davam edə bilməz, çünki, davamlı inflyasiya daimi olaraq işsizliyin səviyyəsini azaldır. Müxtəlif dövrlərdə artıq işçilər anlamağa başlayırlar ki, qiymətlər gözlənilməyincə daha sürətlə artır və onlar öz əmək haqlarının artırılmasını tələb etməyə başlayacaqlar və artıq real əmək haqqının azaldılmasını hissə-hissə məhdudlaşdıracaqlar. İnflyasiyanın gözlənilən tempi həqiqi tempə bərabərləşəcək, qiymətlər qalxacaq, nominal əmək haqqı isə real əmək haqqını inflyasiyaya qədərki səviyyədə saxlamaq məqsədilə sürətlə artacaqdır. Buna görə də müəssisə və təşkilatlar yeni iş yerləri açmaqdan imtina edəcəklər və işsizlik yenə də təbii səviyyəyə enəcəkdir. Nəticədə isə uzunmüddətli dövrdə inflyasiya ilə işsizlik arasındakı qarşılıqlı əlaqə yox olacaqdır.

Tələb inflyasiyasını çox zaman az əmtəə təklifinə qarşı çoxlu pul kimi müəyyən-ləşdirirlər, yəni, məcmu tələbin artması ilə əlaqədar olaraq qiymətlərin davamlı yüksəlməsi baş verir. Qiymətlərin qalxması real pul təklifinin azalmasına gətirib çıxarır. Bu isə öz növbəsində insanları faiz gətirən aktivləri likvidləşdirməyə məcbur edir. Nəticədə faiz dərəcələri yüksəlir, faiz dərəcələrinin yüksəlməsi investisiya aktivliyini azaldır. İntestisiya fəallığının azalması qiymətlərin artımı kəsilənə qədər davam edir. Əgər iqtisadiyyat iqtisadi artımın aşağı, hətta sıfır tempələri ilə xarakterizə edilərsə, bu zaman ümumi həyat səviyyəsinin yüksəlməsi baş verməyəcəkdir. Belə ki, qiymətlərin səviyyəsinin qalxması nominal şəxsi gəlirlərin də ən azı bu səviyyədə artırılmasını tələb edəcəkdir.

İnflyasiyanın səbəb olduğu gəlirlərin yenidən bölgüsü bir neçə istiqamətdə həyata keçirilir. İlk növbədə stabil aylıq gəlirlərə malik olan insaflar itkiyə məruz qalırlar. Belə ki, inflyasiya şəraitində daimi nominal gəlirlərin saxlanıldığı şəraitdə real gəlirlər azalır. İndeksasiya edilmiş gəlirlər alan insaflar inflyasiyadan öz gəlirlərinin ölkədə qiymətlərin ümumi artımına uyğunluğu dərəcəsinə müdafiə olunmuş olurlar. İnflyasiya qiymətlərin ümumi artımından daha sürətlə artan əmtəələrin istehsalı və satışı ilə məşğul olanların real gəlirlərinin artmasına səbəb olur. Adətən, inflyasiyadan daha çox daşınmaz əmlak, zinət əşyaları mülkiyyətçiləri müdafiə olunmuş olurlar. Bir qayda olaraq bu sərvətlərin qiymətlərinin artımı inflyasiya tempindən geri qalmır, hətta onu qabaqlayır. İnflyasiya vergiyə cəlb etmənin progressiv sistemi üzrə şəxsi gəlirləri də azalda bilər. Təcrübə göstərir ki, qeydə alınmış faiz dərəcəsi üzrə inflyasiyadan kreditörlər itirir, borcalanlar isə qazanırlar. Eyni zamanda ölkənin tədiyə balansının pisləşməsinə və bir sıra sosial-iqtisadi problemlərin yaranmasına səbəb olur. Əgər ölkə kifayət qədər yüksək inflyasiya səviyyəsi ilə üzləşmişsə, onun ixracının rəqabətqabiliyyətliliyi də pisləşir, eyni zamanda, idxal edilmiş malların qiymətləri Milli məhsullardan uzoq olur. Nəticədə isə ixrac azalır, idxal isə artır. Daha stabil xarici valyutalara tələb yüksəlir, kapitalın xaricə axını sürtlənir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Kərimov E.N., Qasimov V.O. İqtisadi nəzəriyyə/dərslik, Bakı, 2004, 320 s.
2. Keyns C.M. Məşğulluq, mnəfəət və pulun ümumi nəzəriyyəsi. Bakı, 2001, 477 s.
3. Məmmədov S.M. İnflyasiya və maliyyə bazarı. Bakı, 1998, 204 s.
5. Ведита Н.И. Социально-эффективная экономика. М., 1999, 255 с.
4. Məmmədov S.M. Maliyyə, 1997, 428 s.

Summary

Inflation may bear monetary or structural character. Inflation is stimulated by the deficit of state budget and the monopoly of suppliers and producers. Therefore, controlling methods of inflation are always bear complex character. Problems arisen out of inflation and application of monetary policy which is one of the controlling methods of inflation are one-sided and dangerous. Thus, settlement of inflation problem requires the systematic approach. Factors causing the inflation are divided into

monetary, i.e. traditional factors, and non-monetary, i.e. shocking factors. World practice demonstrates that in the developed countries which have the market economy the monetary factors play significant role in the activation of inflation, while in the developing countries the non-monetary factors are of such effect. Taking into consideration that Azerbaijan is the developing country, it is important to form the leading line of anti-inflation regulating policy for the near and middle future on the non-monetary factors. However, it should not be resulted in the removal of monetary field from the regulating subject of anti-inflation.

Özet

Enflasyon parasal veya yapısal karakter taşıyabilir. Enflasyonu devlet bütçesinin defisiti ve mal göndөрөнлөрлө üreticilerin inhisarları stimullaşdırır. Bu nedenle enflasyon süreci ile mücadele yöntemleri genellikle karmaşık niteliktedir. Enflasyonun yarattığı sorun ve onunla mücadele aletlerinden biri olan para politikasının uygulanması taraflı ve tehlikelidir. Öyle ki, enflasyon sorununun çözümü sistemli yaklaşım gerektirir. Enflasyon yaratan unsurlar karakterine göre parasal, yani geleneksel ve şok yaratan parasal olmayan faktörlere bölünür. Dünya deneyimi gösteriyor ki, piyasa ekonomisine sahip olan gelişmiş ülkelerde enflasyon süreçlerinin etkin-laşmasında parasal faktörlerin, gelişmekte olan ülkelerde ise gayri parasal faktörlerin rolü yüksek. Azerbaycan'ın da gelişmekte olan ülke olduğunu nezere alırsak, o zaman yakın ve orta vadeli dönemde antiinfiyasyiya açısından ayarlama politikasının önemli hattının parasal olmayan faktörler üzerinde kurulması önemlidir. Fakat, bu hiç de parasal alanın antiinfiyasyiya doğrultusunda öngörülen ayarlama predmetinden dışında kalmasına yol çıkarmamalıdır.

Key Words: Inflation, monetary, Azerbaijan, World practice